

Максимова О.О. Виховання позиції толерантності у старшокласників / О.О.Максимова // Сучасні підходи до організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти та початковій школі: зб. науково-метод. праць / за заг. ред. О.О.Максимової, М.А.Федорової. – Житомир: ФОП Левковець, 2018. – С. 125 – 129.

e-mail: helen.maks23@ukr.net

Максимова Олена,

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ВИХОВАННЯ ПОЗИЦІЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Актуальність проблеми. Сучасне суспільство переживає складний перехідний період свого розвитку, за якого гуманістичні цінності утверджуються суперечливо і надто повільно. Це зумовлює невисокий рівень моральності і культури взаємостосунків між людьми, розуміння і прийняття тільки власної думки і позиції. Значні суперечності особливо позначаються на молодому поколінні, в свідомості й поведінці якого ще не сформувалися та міцно не закріпилися позитивні установки й мотиви у зв'язку з небагатим життєвим досвідом, людиноцентричні ціннісні орієнтації.

За таких обставин вкрай важливим стає виховання в молодого покоління толерантності, оскільки утвердження у свідомості позиції толерантності та оволодіння відповідною поведінкою є необхідною умовою взаєморозуміння між людьми, мирного співіснування, плідної взаємодії, злагоди, згуртування і консолідації суспільства.

Філософське осмислення проблеми толерантності знайшло відображення у працях Арістотеля, М.Аврелія, Демокріта, Платона, Сократа (без вживання терміну «толерантність», але обстоювання цінності його сутнісних характеристик), а пізніше М.Монтеня, Дж.Локка, Ж.-Ж.Руссо, Ж.Вольтера (у розрізі пошуку шляху примирення двох релігійних течій: католицизму та протестантства).

Певні аспекти толерантності відображені у працях філософів (М.Бердяєв, У.Джеймс, М.Золотухін, А.Камю, М.Конше, В.Лекторський, Ж.-П.Сартр, В.Соловйов, К.Ясперс); соціологів (Е.Дюркгейм, Г.Зіммель, О.Конт,

В.Портянкіна, О.Швачко), психологів (Б.Ананьєв, О.Асмолов, І.Бех, С.Бондирєва, Д.Колесов, О.Кононко, О.Леонтьєв, В.Маралов, А.Маслоу, О.Петровський, К.Роджерс, В.Сітаров, У.Солдатова). Дана проблема розглядалась у працях класиків педагогічної думки (Я.Коменський, Я.Корчак, А.Макаренко, М.Монтессорі, В.Сухомлинський, Л.Толстой, К.Ушинський, С.Френе, Р.Штайнер та ін.).

У сучасній педагогічній науці проблема виховання толерантності досліджується у різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (М.Рожков, А.Сиротенко, Г.Солдатова, Л.Шайгерова); етнічна толерантність (О.Байбаков, О.Докукіна, З.Малькова, Ю.Римаренко, В.Тишков); технологія виховання толерантності (Т.Білоус, С.Герасимов, О.Кащенко, В.Сітаров, О.Скрябіна, П.Степанов, Г.Шелемова); гуманітарні дисципліни як засіб формування толерантності (Л.Алексашкіна, Л.Ванюшкіна, С.Метліна); вивчення досвіду виховання толерантності за кордоном (А.Джуринський, З.Малькова, О.Матієнко та ін.).

Метою нашої статті є розгляд поняття «толерантність» у сучасних гуманітарних науках, представлення моделі формування позиції толерантності у старшокласників загальноосвітньої школи.

Основна частина. Проблема толерантності характеризується комплексністю, складністю та суперечностями, інтерпретується як: підвищення рівня стійкості, терпимості до деяких несприятливих чинників (О.Асмолов, Л.Петражицький, О.Петровський); самоактуалізація і виявлення людиною своїх сутнісних особистісних якостей (А.Маслоу, К.Роджерс); самотрасценденція, вихід людини за межі свого “Я” (А.Реан, В.Чудновський); соціальне прагнення до свободи і втеча від неї (М.Ліпман); умова і форма соціальної адаптації до існуючих соціальних відносин (В.Золотухін); ставлення до об’єкта (С.Бондирєва О.Клепцова, Д.Колесов); внутрішня установка відносно іншого (С.Бондирєва, Д.Колесов, Д.Узнадзе); ціннісне ставлення до іншого і внутрішні підстави для подолання егоцентричності (Б.Ананьєв, О.Леонтьєв, В.Слободчиков); партнерство у спілкуванні (І.Бех, О.Бодальов, О.Кононко, О.Петровський); формування культури міжнаціонального спілкування та міжнаціональної терпимості

(Є.Магомедова, З.Мубінова).

Аналізуючи педагогічну сутність «толерантності», згадаємо працю «На шляху до толерантної свідомості» за редакцією О. Асмолова та її розділ «Толерантність і проблема розуміння», написаний педагогічною групою під керівництвом талановитого педагога В. Глебкіна. В ній вказується на головну установку толерантної свідомості, що полягає у сприйнятті себе самого як недосконалої істоти, яка є відкритою для досвіду іншого, що є одним з базових концептів усвідомлення власної цілісності.

Толерантність передбачає вияв шанобливого ставлення до чужої думки, лояльність в оцінці вчинків і поведінки інших людей, готовність до порозуміння та співпраці у вирішенні питань міжособистісної, групової і міжнаціональної взаємодії.

Таким чином, в психолого-педагогічному контексті толерантність сприймається як якість особистості, яка виявляється у вчинках та поведінці і ґрунтується на повазі до іншого і визнанні рівності, на запереченні домінування та насилля, на визнанні багатогранності людської культури, норм, вірувань; на відмові від зведення цього розмаїття до однаковості чи переваги якоїсь однієї точки зору. Пропонуємо розглядати толерантність у контексті таких понять, як визнання, прийняття, розуміння. Визнання - це здатність бачити в другому саме іншого, як носія інших цінностей, іншої логіки мислення, інших форм поведінки, а також усвідомлення його права бути іншим, відмінним від будь-кого. Прийняття - це позитивне ставлення до таких відмінностей. Розуміння - це вміння бачити іншого зсередини, здатність поглянути на його світ одночасно з двох точок зору: своєї власної і його.

Толерантність, по суті, не стільки якість, риса особистості, скільки її стан, який реалізується в певну мить. Тому особливістю виховання толерантності виступає єдність двох завдань: 1) розвиток готовності; 2) підготовленості людини до співіснування з іншими людьми, спільнотами, обставинами і прийняття їх такими, якими вони є. Готовність - це внутрішній стан, мотивація, бажання і здатність позитивного ставлення до об'єкта; а підготовленість - практичні уміння комунікації і розуміння, уміння

розібратися, увійти в світ іншого, його обставини і мотиви, динамічне середовище.

Толерантна особистість - це людина, яка добре знає себе і завдяки цьому може зрозуміти й інших людей. Толерантність не передбачає відмову від власних поглядів, ціннісних орієнтацій та ідеалів, вона не повинна зводитися до індиферентності, конформізму, ущемлення власних інтересів, а передбачає, з одного боку, стійкість як здатність людини реалізувати свої особисті позиції, а з іншого - гнучкість як здатність з повагою ставитися до позицій і цінностей інших людей.

Методологічним підґрунтям виховання толерантності у старшокласників є певні принципи й підходи до організації виховного процесу, в основі яких закладена суб'єктно-суб'єктна взаємодія педагогів і вихованців. Під підходом розуміємо сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь. На основі аналізу сучасної педагогічної літератури ми виділили основні, на нашу думку, підходи до виховного процесу: **гуманістичний** (І.Бех, В.Білоусова, І. Кон, В.Оржеховська), що сприяє становленню і вдосконаленню цілісної особистості, яка самостійно формує власний досвід, прагне активно реалізувати свої можливості, здатна до усвідомленого та обґрунтованого вибору рішень у різних життєвих і навчальних ситуаціях; **особистісно орієнтований** (Д.Белухін, І.Бех, В.Доній, В.Сєриков), який передбачає створення умов з урахуванням індивідуальних особливостей вихованця для вільного розвитку і повноцінного прояву потенціалу кожного учня з метою його самоорганізації, самовиховання, саморегуляції поведінки та саморозвитку; **середовищний** підхід (А.Каташов, К.Приходченко, В.Петрівський, І.Якиманська), в основі якого лежить спеціально організована діяльність у навчально-виховному закладі як система впливів і умов формування особистості; **системний** (М.Красовицький, Н.Щуркова, К.Судаков), який виявляється у створенні умов, з допомогою яких здійснюється система виховання на основі безперервності, досягнення цілісності й послідовності; **діяльнісний** (М.Красовицький, Н.Щуркова), що забезпечує розвиток особистісних рис і якостей учня, впливає на

формування ставлень, інтересів, ціннісних орієнтацій, світоглядних позицій в процесі реалізації різних видів діяльності.

У результаті аналізу творчого доробку праць вчених загальними методологічними принципами виховання толерантності у старшокласників ми визначили наступні:

- принцип особистісно-орієнтованого виховання – утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої зосереджуються всі інші суспільні пріоритети;
- принцип цілеспрямованості – чітке осмислення педагогом виховного впливу і чітке визначення ним мети;
- принцип демократичної взаємодії учасників виховного процесу – рівноправність і рівновідповідальність обох сторін, взаємоповага, що викликає у вихованців позитивну налаштованість на сприймання цінностей;
- принцип довірного співробітництва – встановлення відносин взаєморозуміння і взаємної вимогливості;
- принцип екології взаємин – забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату як основи формування толерантного простору;
- принцип гармонізації виховання в родині і школі - об'єднання і координація виховних зусиль школи і родини;
- принцип культуровідповідності і правознавства – занурення вихованців у систему європейських і світових цінностей, формування поваги до загальнолюдської культури, особливостей традицій і звичаїв усіх народів світу; формування почуття власної гідності, самоповаги, поваги до оточуючих людей, народів, їх соціального статусу, національності, раси, культури, релігії;
- принцип діалогічності – формування активного пізнавального інтересу і навичок вільної ефективної комунікації. Адже толерантність завжди є результатом діалогу;
- принцип творчості, що забезпечує реалізацію варіативних підходів до встановлення толерантних відносин та аналізу ситуацій взаємодії.

Спираючись на методологічні засади виховання толерантності, ми розробили модель її виховання у старшокласників загальноосвітніх закладів, яку схематично представили на рисунку 1.

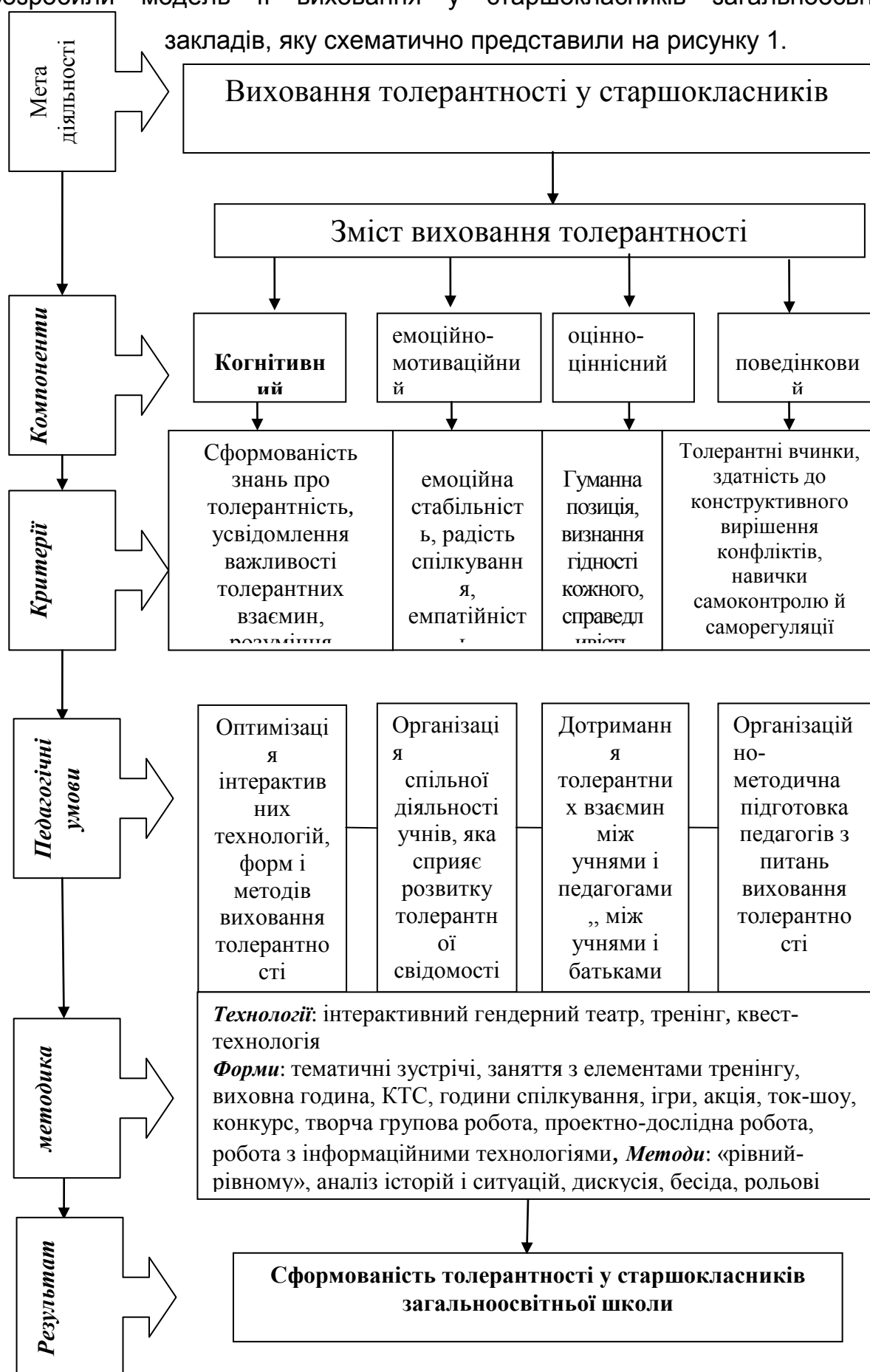

Рис. 1 Модель виховання толерантності у старшокласників

Висновок. Кожна особистість має право на свою думку, свої цінності, свої інтереси, які повинна відстоювати і захищати, але при цьому з повагою ставитись до позицій та цінностей інших. Резюмуючи різні підходи до визначення суті категорії «толерантність», означаємо її як властивість старшокласника, що проявляється в здатності до поваги, розуміння, визнання та прийняття іншої людини, її позиції щодо соціальних, політичних, релігійних тощо поглядів, у ціннісному ставленні до багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження людини і способів прояву індивідуальності.

Список використаних джерел

1. Бюзелева Г.В., Шелемова Г.М. Толерантность: взгляд, поиск, решение / Г.В.Бюзелева, Г.М.Шелемова. - М. : Вербум-М, 2003.- 260 с.
2. Максимова О.О. Історико-педагогічний аспект виховання толерантної особистості / О.О.Максимова // Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. – Вип.21 (2-2016). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2016. – С. 120 – 125.
3. На пути к толерантному сознанию / Отв. Ред А.Г.Асмолов.- М.: Смысл, 2000. - 255 с.